

Uredila Rajko Mursič in Mihaela Hudejja

*Niko Zupanič,
njegovo delo,
čas in prostor*

*Spominski zbornik ob 130.
obletnici rojstva dr. Nika
Zupaniča*

Ljubljana 2009

Zupaničev pogled na zgodovino Slovencev in njihov položaj na začetku 20. stoletja¹

Tik pred koncem šestega stoletja je bizantinski cesar Mavricij še mogel braniti prednikom Slovanov trajno naselitev na Balkanskem polotoku. Zato so se naši pradedi obrnili proti zahodu, v porečje Save, Soče, Drave in Mure, na ozemlje Norika. Predniki Slovencev – alpski in panonski Slovani – so se naseljevali v več valovih, najprej s severa (zahodnoslovanska jezikovna skupina) in kasneje z vzhoda (južnoslovanska jezikovna skupina), kjer so se vsaj deloma pomešali tudi z manjšinskimi staroselci. Predniki Slovencev so se pojavili leta 595 v Pustriški dolini na Tirolskem in tam je moral z njimi bavarski vojvoda biti bitko, da bi jim preprečil nadaljnje prodiranje in osvajanje. Takrat so vzhodne alpske dežele postale slovanske. Ko je Samo (627–62) vstal zoper Obre, so alpski Slovani (predniki Slovencev) postali samostojni pod lastnimi vladarji. Že zgodaj je v Alpah nastala njihova država, imenovana Karantanija, ki je obsegala približno ozemlje starega Norika in je bila najstarejša prava slovanska državna tvorba sploh (Grafenauer 1978; Kos 1985). Obstajala je približno 200 let (od prve polovice sedmega stoletja do tretjega desetletja devetega stoletja). V obseg širše Karantanije so spadale sedanja Koroška, Kranjska, Štajerska, del Tirolske, Salzburške ter Gornje – in Spodnje – Avstrije (slika 1). Središče karantanske države oz. ozemlja prednikov Slovencev je bilo severno od Celovca, kjer sta Krnski grad (Karnburg) in Gospa sveta. Tu nekje so imeli karantanski vojvode svojo prestolnico. V Karantaniji je bilo dedno dinastično nasledstvo v eni rodbini, ki ni prehaja samo od očeta na sina, temveč tudi v okviru stranskih linij (Kos 1985).

1. Prispevek je predelana in dopolnjena verzija besedila, ki je bilo objavljeno v reviji *Rast* (Niko Zupanič in njegov boj za identiteto Slovencev. *Rast*, let. 18, št. 2, 2007, str. 183–93).

za dolgo časa uveljavila krščanstvo in nemštvo, ne slovanska vera, slovanski jezik in neodvisnost. Karantanija je bila okoli leta 828 kot ozemeljska enota vključena v frankovski državni sistem.

Že duhovščina je širila nemški jezik in vpliv med alpskimi Slovani (predniki Slovencev), še bolj pa je to uspevalo državi s fevdalno upravo. Karantanija je postala obljudljena dežela za germanske plemiče, avanturiste, rokodelce, trgovce in posebno za škofe. Cesar Ludvik Pobožni je odstavljajal slovanske kneze in nameščal frankovske grofe. Tako so posredno nad alpskimi Slovani zavladali različni vazali cesarstva, oglejski patriarhi, brižinski, salzburški, bamberski in briksenski škofje ter celjski, goriški, ortenburški in ptujski grofi. Kolonizacijo slovenskih dežel po Germanih so zlasti pospeševali germanski škofje. Tako se je potučil predel za predelom, najprej na Salzburškem, Tirolskem ter Gornjem – in Spodnjem – Avstrijskem, dokler nista prišli na vrsto tudi severna Štajerska in severna Koroška. K temu je pripomogla tudi redka poselitev Karantancev na teh območjih.

Kljub intenzivnemu germaniziranju se je pri alpskih Slovanih obdržalo marsikaj, kar je spominjalo na stare čase iz dobe samostojnosti ali polsamostojnosti in kar je bilo domače slovansko, recimo obred ustoličenja koroških vojvod na Krnskem gradu in Gosposvetskem polju, ki ga je menda uvedel knez Ingo ob koncu osmega stoletja. Obredni jezik ustoličevanja kasnejših koroških vojvod je bil (staro)slovenski in se je ohranil (ne pa tudi ustoličevanje na Gosposvetskem polju) vse do leta 1728, ko je kot zadnji prisegel cesar Karel VI. V kroniki Otokarja iz Guele se koroški vojvoda zato imenuje »slovenski gospod«, Koroška pa slovanska dežela »*ain rechts Windisch Landt*« (tako Jakob Unrest; navajamo po Grafenauer 2000: 269). Pri obredu ustoličevanja so vsi navzoči, ne glede na stanovsko pripadnost, peli slovenski kirie eleison (Grdina 1994b; Grafenauer 2000). Tudi nekateri vladarji habsburške dinastije so sprejemali čast koroškega vojvode po slovenskem obredu. Nekateri srednjeveški vladarji iz te dinastije so znali slovenski jezik, ki je bil čislan na najvišjem mestu – do cesarja Maksimilijana I. Koroški vojvode so imeli pravico do uporabe slovenskega jezika v nemškem državnem zboru. Pri Karantancih je obstajala vrhnja plast, ki jo je plemstvo sosedov štelo za enakovredno in z njo vstopalo v sorodstvene zveze.

V drugi polovici trinajstega stoletja je češki kralj Otokar II. slovenske dežele zedinil z veliko češkoslovansko monarhijo, ki se je razprostirala od Baltika do Jadranskega morja. Od domačih plemiških rodbin so si pridobili največjo moč celjski grofje, ki so imeli v oblasti v petnajstem stoletju velik del Štajerskega, Kranjskega, Hrvaškega in Ogrskega in bili tako mogočni, da so se upirali cesarju in se celo bojevali s Friderikom III.

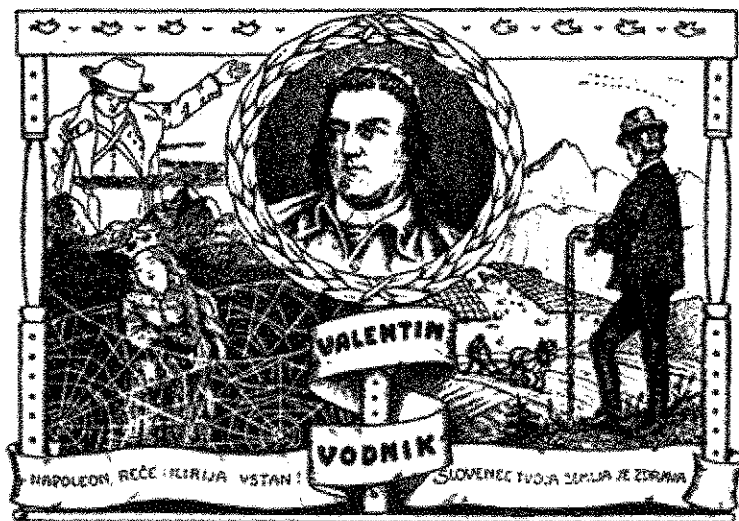
Prihod Turkov na Balkanski polotok je vplival na prednike Slovencev v narodopisnem in socialnem ter političnem pogledu. Srbi so se zatekli pred Turki na ozemlje hrvaške kraljevine, zlasti v Liko in Posavje, Hrvati pa na Kranjsko, Štajersko, Ogrsko in Moravsko. Tako je nastal na jugovzhodnem Kranjskem in južnem Štajerskem hrvaško-slovenski narodni amalgam. V Beli krajini (v Žumberku, Marindolu in na Bojancih) so se naselili celo Srbi iz Bosne, Hercegovine in Raške. Tako so prišli zahodni in južni Slovani v najožji stik. Občevali in kupčevali so med seboj, a kar je najpomembnejše, več kot dve stoletji so se bojevali z ramo ob rami proti Turkom. Vojskovanje prednikov Slovencev s Turki je imelo za Slovence to prednost, da se je po občevanju s Hrvati in Srbi v njih prebudila narodna zavest.

Germanizacija do Jožefa II. je bila večinoma stranski produkt vse večjega vpliva Germanov, kasneje pa je postala namenska. Oblast je s pritiskom skušala narediti Avstrijo za nemško deželo. To ji je precej tudi uspelo. Uvajali so nemščino (namesto latinščine v srednjem veku) kot vsedržavni uradni jezik v večnacionalni državi. Tudi med slovenskimi razsvetljenci je bila korespondenca jezikovno neslovenska (Grdina 1994a). Pritisk Nemcev na Slovence in sploh na Slovane v Avstro-Ogrski je v dunajskem parlamentu dosegel vrh s predlogom poslanca Wichtla o dokončni rešitvi slovanskega in češkega vprašanja z metodami, kot sta epidemija in lakota (Debeljak 1971-72). Leta 1911 je Zupanič zapisal:

Slovenska zemlja predstavlja ozadje tržaškega zaliva in preko nje peljejo velike prometne arterije iz srednje Evrope k Sredozemskemu morju. In to srednjevropsko ozemlje je v rokah silne nemške mase, ki se bi rasprostirala od Hamburga do Trsta, samo če bi je ne ločili Slovenci od tržaškega zaliva. Odtodi pak izvira ono silno sovraštvo celokupnega Nemštva do Slovencev; vsled tega pobirajo po celi Nemčiji in nemški Avstriji prostovoljne prispevke Schulverein in Südmarko, ki imata namen ponemčiti zlasti Slovence. Mnogo slabi narodno moč Slovencev dejstvo, da so razdeljeni na troje držav, kar ovira skupno delo in politični napredek. Na severu jih potiskajo mogočni Nemci, na vzhodu Madžari in na zahodu Italijani. Samoobramba je tem težja, ker podpira narodne nasprotnike Slovencev tudi državna avstrijska politika. Na Koroškem je zatrto slovensko šolstvo in uradovanje, in na Štajerskem težko dobijo službo slovenski uradniki. Če pa kateri slovenski sin ostane doma, ta mora postati na pol renegat ali pa je izločen šikanam nemške in nemčurske birokracije, ki ji daje potuho centralna vlada na Dunaju. (Županič 1911c: 264)

Iz navedenega odlomka je razvidno, da je Zupanič (upravičeno) menil, da je bila identiteta Slovencev na začetku dvajsetega stoletja ogrožena.

Boj, zmaga in poraz ob nastanku države Srbov, Hrvatov in Slovencev

L'ÉVEIL DE L'ILLYRIE

Nasloona slika Zupaničeve knjige *Ave Illyria* (1919b).

Po maturi leta 1897 je Niko Zupanič kot prostovoljec v enem letu odslužil vojaški rok pri konjenici na Dunaju. Potem je začel študirati pravo na dunajski univerzi. Že v drugem semestru študija se je prepisal na filozofsko fakulteto in vpisal zgodovino, prazgodovinsko arheologijo, geografijo, etnologijo in antropologijo. Mogoče je, da je bila njegova odločitev povezana z nezadovoljstvom s položajem Slovencev in drugih slovanskih narodov v evropskem prostoru. Zavzel se je za izboljšanje položaja Slovencev. Cilj svojega delovanja je usmeril k temu, da bi prikazal pomen bivanja ter kulture Slovencev v svetu in pomagal, da bi se Slovenci uveljavili v mednarodnem prostoru kot enakopraven narod. Pri tem se mu je zdelo najmočnejše sredstvo kulturna in znanstvena uveljavitev. To je utemeljeval tudi z izkušnjami iz zgodovine. Znanje iz zgodovine, etnologije, antropologije in umetnostne zgodovine je bilo za namen promocije in uveljavitve Slovencev primernejše od znanja, ki ga je pridobil kot pravnik, saj je svoja prizadevanja lahko podprl z znanstveno utemeljitvijo pomena in vrednosti Slovencev. Njegov pristop je bil celovit, na področjih dediščine, kulture in političnega položaja, uporabljal pa je tudi različno znanje, ki ga je pridobil pri

študiju. Povzemimo njegove misli o celovitosti znanstvenega pristopa pri preučevanju narodov:

Zgodovinar bi moral vzeti v ozir tudi rezultate antropologije, že zaradi tega, da bi sama zgodovinska dejstva globlje razumel in razložil. Narod kot nosilec zgodovinskih dejstev, kot fizična celota, je primarni faktor, s katerim so povezana njegova dela in vsa zgodovinska dejstva. Posamezni narodi in njihovo življenje so najbolj zapleteni mehanizmi in organizmi, zato je tudi znanost o njih precej kompleksna. Taka znanost zahteva ne samo poznavanje mnogih disciplin, ki se pri njeni obdelavi križajo, pač pa tudi določena strokovna znanja, kot na primer iz zgodovine in predzgodovinske arheologije. (Županič 1907c: 167-8)

Zupanič je menil, da je razdružitev s skupnostjo germanskega izvira pomembna za razvoj svobodne misli na Slovenskem. Iz del, ki jih je objavil pred prvo svetovno vojno, in njegovega diplomatskega ter političnega delovanja, ki je temeljilo na osebnih stikih s političnimi in kulturnimi osebnostmi v Evropi in Združenih državah Amerike, je razvidno, da je spoznal nevarnost v želji nemških in avstro-ogrskih oblasti, da bi izničile slovensko identiteto. Že takrat, ko se je spričo velike premoči tedanje ureditve zmaga zdela skoraj nemogoča, je razmišljal in z vsemi razpoložljivimi sredstvi deloval za osvoboditev Slovencev izpod germanske prevlade. Upoštevanje dejstev, ki jih je spoznal pri svojem znanstvenem delu in ki pričajo o tem, da se je med Slovenci skozi vso zgodovino vendarle ohranil svobodni duh, in osebnih izkušenj, ko je v rodni Beli krajini preživel otroštvo v sožitju skupnosti različnih južnoslovanskih narodov, mu je nakazalo rešitev problema, ki se mu je posvečal, v povezovanju s skupnostmi balkanskega polotoka. Tako je že leta 1900 ob stoletnici rojstva največjega slovenskega pesnika dr. Franceta Prešerna na Dunaju skupaj z akademskim društvom Slovenija ter češkimi, ruskimi in poljskimi študenti organiziral skupno slovansko proslavo, ki je nakazovala zametke njegove kasnejšega političnega delovanja. Preučevanje etnogeneze balkanskih narodov je bilo eno od njegovih orožij v boju proti germanski agresiji in pri iskanju identitete Slovencev.

Leta 1903 je doktoriral z disertacijo 'Die Ankunft der Slovenen in dem Süden' (*Prihod Slovencev na jug*) in opravil izpit za gimnazijskega profesorja z nalogo 'Die Bevölkerung illyrischer Länder vom Altertum bis zur Gegenwart' (*Prebivalstvo ilirskih dežel od pradavnine do danes*), potem pa odšel izpopolnjevati znanje na antropološke inštitute v München, Zürich in Basel.

Finančno neodvisnost mu je med študijem in na podoktorskem izpopolnjevanju zagotavljal oče. Ko pa je ta zaradi vinske krize izgubil precejšen del premoženja, je v skladu z njegovim nasvetom leta 1906

za nekaj mesecev sprejel službo študijskega prefekta v Terezijanski gimnaziji na Dunaju. V letu 1907 mu je članek z naslovom »Stara Srbija in Makedonija ter jugoslovanstvo« (Zupanič 1907d) nakopal sovražstvo lingvista in kasnejšega albanskega diplomata dr. G. Pekmezija (1872–1938). Že dogovorjeni dvoboj s pištolami je bil po opravičilu Pekmezija odpovedan. Spor s Pekmezijem je imel za Zupaniča dolgoročne posledice, saj je Pekmezi prijateljeval in nekaj časa celo stanoval z literarnim zgodovinarjem dr. Ivanom Prijateljem in jezikoslovcem dr. Rajkom Nahtigalom. Zaradi nasprotovanja dr. Prijatelja so bile namreč kasnejše njegove prošnje za profesorsko mesto na ljubljanski univerzi večkrat zavrnjene.

V letu 1907 se je odzval vabilu dr. Jovana Cvijića in odpotoval v Beograd (Promitzer 2000). Še pred odhodom v Srbijo je postal zasebni docent za etnografijo in starožitnost. Od leta 1908 je imel redno službo v Beogradu, najprej kot kustos zgodovinsko-umetnostnega muzeja, leta 1914 pa je bil imenovan za kustosa v Etnografskem muzeju.

Njegova beograjska leta so bila zelo plodovita, saj je v tem času objavil več pomembnih znanstvenih del iz antropologije, paleontologije, prazgodovine in fizioetnologije, deloval pa je tudi na področju politike. Leta 1914 je med polletnim bivanjem v Rimu sodeloval pri pripravah na ustanovitev Jugoslovanskega odbora (30. aprila 1915 v Parizu). Nato je odpotoval na predstavništvo Jugoslovanskega odbora v London in tam ostal s premori do začetka leta 1919. Leta 1915 se je zavzel, da je 12. maja Jugoslovanski odbor sprejel manifest, ki je kritiziral takrat sprejeti Londonski pakt, v katerem je Antanta Italiji med drugim obljubila Gorico, Trst in Istro. V manifestu sta omenjeni tudi (takrat) slovenski pokrajini Koroška in spodnja Štajerska. V tem času je objavil tudi več informativnih člankov o slovenskih in jugoslovanskih stališčih do avstrijsko-slovenske meje. Med drugim je leta 1917 prispeval epilog v knjižici dr. Bogumila Vošnjaka (kasnejšega ministra in veleposlanika Kraljevine SHS) z naslovom 'Poglavje iz starejše slovenske demokracije' ('A Chapter of the Old Slovenian Democracy'), ki opisuje zgodovino Karantanije in kasnejše Koroške (Vošnjak 1917a). Zavzemal se je za pripojitev slovenske Koroške k bodoči skupni državi SHS. Ta stališča so navedena v njegovi knjigi z naslovom *Ave Illyria*, ki je izšla v Parizu (1919b) v času pariške mirovne konference. Knjiga vključuje v 'Dodatku' tudi memorandum dr. Antona Korošca o italijansko-jugoslovanski meji, sestavka dr. G. Gregorina in dr. O. Rybara o problemu Trsta ter sestavek Léa d'Orferja o antislovenskih izpadih v Trstu.

V letu 1916 je prebil pol leta v Združenih državah Amerike, da bi tamkajšnje slovenske izseljence navdušil za združitev avstro-ogrskih Slovanov v enotni in demokratični državi. V zvezi s svojim poslanstvom in zaradi povezave s češko akcijo v Združenih državah Amerike se je

pred odhodom v Hampsteadu srečal z bodočim češkim predsednikom T. Masarykom, v avdienco pa ga je sprejel tudi srbski regent in prestolonaslednik Aleksander, ki mu je predal pozdrave za ameriške Slovence. Zupanič je podprl predsedniško kampanjo Woodrowa Wilsona, saj so bila njegova stališča o samoodločbi narodov v skladu s cilji Jugoslovanškega odbora. Navezal pa je tudi prijateljske stike z izumiteljem srbskega rodu Mihajlom Pupinom, profesorjem na Univerzi Columbia v New Yorku, ki je imel glede reševanja narodnega vprašanja avstro-ogrskih Slovencev, Hrvatov in Srbov podobna stališča kot on (Čizmić 1974). Oboje mu je prišlo prav leta 1919, ko je med mirovno konferenco v Parizu Mihajlo Pupin na Zupaničevo prošnjo posredoval pri ameriškem predsedniku Wilsonu, ki se je zavzel, da je Bled z okolico pripadel Kraljevini SHS. Po I. svetovni vojni je predsedoval etnografsko-geografski podsekciji za določitev severne in severovzhodne meje Kraljevine SHS ter za češkoslovaško-jugoslovanski koridor na mirovni konferenci v Parizu.

**The Serb Settlement in the Macedonian Town of
Srbčiste in the VIIth century and the Ethnological
and Sociological Moment in the Report of Con-
stantinus Porphyrogenetes concerning the Advent
of Serbs and Croats.**

By
dr. Niko Zupanič.

(Reprinted from „Ethnolog II.“, Bulletin of the Royal Ethnographical
Museum in Ljubljana 1928.)

TO MY FRIEND

MICHEL PUPIN

PROFESSOR
AT THE COLUMBIA UNIVERSITY
NEW YORK

Ljubljana.
1928.

*Posvetilo Nika Zupaniča prijatelju Mihajlu Pupinu (Zupanič
1928č; posvetilo je objavljeno le v separatnem natisu članka).*

Ker je deloval proti interesom avstro-ogrske monarhije, se njegovo delovanje ni skladalo z načeli uradne slovenske politike, ki je bila integrirana v njeno delovanje. Pomanjkanje podpore iz Slovenije je bilo neugodno tudi pri diplomatskem delovanju in ustvarjanju položaja Slovencev v okviru nastajajoče nove skupnosti. Povzemimo nekaj njegovih spominov na delo v okviru Jugoslovanskega odbora (Smolej b.n.l. [~ 1945]):

Jugoslovanski odbor je delal za zedinjenje avstro-ogrskih Slovencev, Hrvatov in Srbov s Srbi v Kraljevini Srbiji in Črni gori. Za avstro-ogrske Srbe je pred zavezniki govorila kraljevina Srbija in kraljevina Črna gora, ki sta edini imeli tudi bajonete. Za Slovence in Hrvate pa ni bilo nikogar, ki bi se zavzel zanje. Le njih majhen, a zato tem častnejši del se je v jugoslovanskih dobrovoljskih divizijah boril za njih osvobojenje. To je v izvestni meri podprlo naše delo, zlasti, ker so večinoma vsi dobrovoljci odhajali na solunsko fronto skozi Anglijo, tako da so se mogli Angleži na lastne oči prepričati, da odhajajo na zavezniško bojišče.

Spočetka jugoslovanski odbor ni mogel samostojno nastopati na diplomatskem polju, ampak je njegove težnje pred tujo diplomacijo zastopala kraljevina Srbija. Prišlo je večkrat do sporov, ker so nekateri srbski vodilni politiki mislili na ustvaritev velike Srbije in ne Jugoslavije. Pozneje smo si polagoma po osebnih poznanstvih pridobili zveze z zavezniškimi krogi. Ker nismo imeli zaslonbe doma – namreč v tisti javnosti, ki je uradno predstavljala naše narode, to je v politikih in njih organizacijah – smo prenesli našo propagando med ameriške Jugoslovane. Rekli smo, da so to tisti svobodni ljudje, ki edino lahko govore v imenu stare domovine, katera zaradi tujčevega pritiska ne more govoriti kakor bi hotela. V prvi svetovni vojni nismo imeli nobene opore v domovini, ampak nas je nasprotno vsaka izjava politikov v domovini samo hotela postaviti na laž pred velikimi zavezniki.

Danes ni nikjer majske deklaracije, ki bi svetu govorila, da hočejo Slovani Avstro-Ogrske ostati v okviru Avstro-Ogrske, kakor je to bilo l. 1917, pa bodisi, da je bila tista izjava o avstro-ogrskem okviru mišljena iskreno, ali pa gre samo na račun pritiska Dunaja in Habsburgov. Za zunanji svet je tista klavzula o avstro-ogrskem okvirju pomenila pri našem delu najresnejšo oviro. Clemenceau je ob koncu mirovnih pogajanj neki naši delegaciji, ki je predstavljala avstro-ogrske Jugoslovane, izjavil, da so se avstro-ogrski Hrvati in Slovenci dobro borili – proti zavezniku /.../.

Zupaničevi interesi, ki so so politično kazali v delovanju za priključenje Slovenije k balkanski skupnosti, so se ujemali z interesi velikih sil, ki so po zmagi v prvi svetovni vojni odločale o prerazdelitvi ozemelj in moči v Evropi. Če bi ozemlja, ki so kasneje postala del Kraljevine SHS, ostala pod germanskim vplivom, bi to okrepilo geopo-

litični položaj germanske skupnosti in ne bi bilo v interesu zmagovalcev. Hkrati pa bi to lahko postalo usodno za Slovence. Zupanič je torej moral najti argumente, na podlagi katerih bi se Slovenci lahko združili od Germanov.

V svojem celovitem boju za identiteto Slovencev, ki je zajemal politično in diplomatsko delovanje v tujini, je doživel uresničenje svojih teženj z nastankom Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS). Slovenci, ki so po prvi svetovni vojni pristali v mejah na novo nastale države, so ohranili svojo narodno (slovensko) identiteto. Za to so imeli bistveno boljše možnosti kot v obdobju Avstro-Ogrske, saj je potekal v Kraljevini SHS pouk v osnovnem in srednjem šolstvu v slovenskem jeziku, ustanovljena je bila prva popolna univerza s slovenskim učnim jezikom, napisi ulic in krajev so bili slovenski, slovenščina pa je bila tudi jezik v uradih v Dravski banovini, tj. na območju, kjer so živeli Slovenci. Večina Slovencev, ki je po prvi svetovni vojni ostala v mejah Republike Avstrije, pa je izgubila narodno identiteto in znanje slovenskega jezika ter se asimilirala z nemško govorečimi Avstrijci.

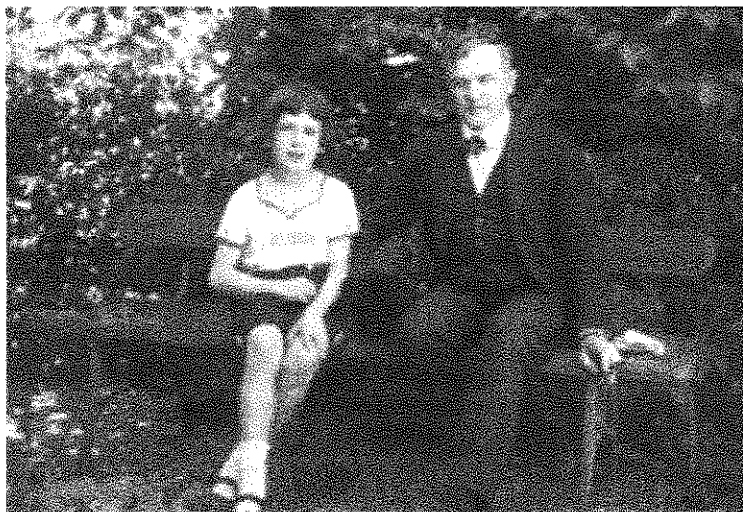
Kraljevina SHS je bila med drugim tudi v zgodovini prva mednarodno priznana država, ki je v svojem imenu vključevala narodno ime Slovenci. Slovenski zgodovinar dr. Milko Kos (1892–1972) je menil, da je ustanovitev Države SHS 29. oktobra leta 1918 največje dejanje v zadnjem tisočletju slovenske zgodovine, tako pomembno samo še kot pokristjanjenje Slovencev in prva slovenska knjiga v času reformacije (Debeljak 1971–72). Menimo, da sta k osamosvojitvi Slovenije v letih 1990–91 bistveno pripomogli ustanovitev Države SHS 29. oktobra leta 1918, kasneje, 1. decembra 1918, pa še mednarodno priznana Kraljevina SHS. V okviru te države so Slovenci ohranili in razvijali narodno identiteto in dosegli tudi precejšen gospodarski napredek. Pomemben prispevek je bila tudi odločitev avstro-ogrskega feldmaršala srbskega rodu barona Svetozarja Borojevića (1856–1920), da je med I. svetovno vojno sprejel boj na Soči, ne na Savi, in ga tudi učinkovito vodil. Če bi bila obrambna črta na Savi, bi italijanska vojska prevladala levo od Save, Ljubljana pa bi bila v enakem položaju kot Gorica. To bi otežilo možnosti za nastanek Države SHS.

V Kraljevini SHS (kasneje preimenovani v Kraljevino Jugoslavijo) je Zupanič kratek čas poklicno deloval kot politik, vendar pri tem ni bil uspešen. Nove države ni doživel kot politične tvorbe, ki bi uresničila njegove ideje in interese. Konec leta 1922 je sicer sprejel mesto ministra v Pašičevi vladi, po porazu na volitvah leta 1923 pa je odstopil kot minister in bil imenovan za ministra »na razpolagi« do sredine leta 1925. Razvoj identitete naroda ni odvisen le od njegovega položaja v mednarodni skupnosti, ampak izhaja tudi iz lastnih vrednot in načina življenja. Zupanič je ta pogled na identiteto Slovencev napačno

ocenil. Njegova politična misel je temeljila na razvijanju ideje, ne na prilagajanju sistemu, kar bi mu omogočilo politično kariero. Če bi si predvsem želel politične kariere, bi bilo pričakovano, da bi končal študij na dunajski univerzi, si ustvaril družabne in poklicne zveze v avstro-ogrski monarhiji in napredoval v okviru avstro-ogrške državne politike. Ker pa je videl v politični nemorali zlo (Županič 1911c), se ni mogel tvorno vključiti v državno politiko.

Utrjevanje identitete balkanskih narodov skozi znanstveno delo med obema svetovnim vojnama

Smislu Zupaničevega dotedanjega delovanja je bil tako zadan hud udarec. Kljub razočaranju je Zupanič deloval naprej, zgolj kot znanstvenik. Stroke, ki se jih je na svoji poti izučil, so mu omogočile eksistenco (zaposlil se je kot direktor na novo ustanovljenega Etnografskega inštituta v Ljubljani) in deloma vzdrževale duhovni razmah, ki ga je bil vajen iz časa intenzivnega boja. Leta 1927 je začel izdajati prvo slovensko etnološko glasilo *Etnolog* in uredil njegovih prvih 13 letnikov. V tem obdobju je objavljial predvsem dela s tematiko izvira in lastnosti balkanskih narodov.

Slika 5: Darko in Niko Zupanič s psom Kaletom leta 1922 (hrani Veronika Zupanič Kralj).

Leta 1921 si je ustvaril družino. V zakonu z Jeleno, rojeno Papp, je imel sina Darka (slika 5) in hčerko Veroniko (slika 6). S poroko si je zagotovil materialne možnosti za udobno življenje. Družina je stanovala v stanovanju v drugem nadstropju Filipovega dvorca na Cankarjevem nabrežju, poletja pa je preživljala na novo pridobljenem posestvu v Beli krajini, ki je zajemalo hišo v Podzemlju, gozdove, njive in vinograde. Jelena in Niko Zupanič sta v tem času pridobila tudi bogato zbirko umetniških slik, predvsem priznanih domačih avtorjev. Udeleževala sta se družabnega življenja v Ljubljani, Zupanič pa je gojil tudi stike s priseljeno inteligenco in sodelavci iz drugih držav. Tako je imel družabne stike z zgodovinarjem prof. Radojčićem, prof. Stojičevićem, policijskim zdravnikom dr. Avramovičem, književnikom Lazarjem Dimitrijevičem, Črnogorcem Mićunom Pavičevićem, Bolgarom Kazasovim, literarnim in umetnostnim zgodovinarjem dr. Lavrinom, Ivanom Zormanom, arhitektom Kostaperarijem, umetnostnim zgodovinarjem dr. Molétom, enim glavnih nosilcev kulture v Ljubljani dr. Windischerjem in krogom intelektualcev iz Rusije, med njimi s prof. Preobraženskim, z umetniki - z Ivanom in Brunom Vavpotičem, Maksimom Gasparijem, Rihardom Jakopičem, Matejem Sternenom, z zdravniki - z dr. Dergancem, dr. Göstlom in dr. Šerkom itd. S soprogo sta gojila svetovljansko vzdušje, v katerem so se gostje prijetno počutili. Na zajtrke je zahajal v kavarno Emona, kjer se je družil s Francem Kidričem in Franom Ramovšem, v gostilni pod Skalco pa se je sestajal tudi s prof. Francetom Stelétom. Leta 1927 sta se Jelena in Niko Zupanič iz osebnih razlogov razšla. Po razpadu družine je Zupanič stanoval v Ljubljani v Dravljah, v Rožni dolini, na Prešernovi cesti, na Tržaški cesti, na Ruski ulici in nazadnje v sobi na Gradišču, ob prostih dnevih pa je odhajal v Belo krajino.

Obstoj identitete Slovencev je bil z ustanovitvijo državne tvorbe, v kateri so jo lahko razvijali, rešen, še vedno pa je obstajal problem narodne identitete glede na narode germanskega izvora, ki je dosegel vrh s pojavom nacizma. Zupanič je bil predstavnik rasne teorije v smislu razlik med rasami. To je razvidno iz del, ki jih je v okviru te tematike objavil v strokovni periodiki, ideji o neenaki vrednosti ras pa je nasprotoval. To je izkazal v svojem predavanju 'O rasni estetiki ljudstva pri Jugoslovanih' na mednarodnem kongresu za znanstveno proučevanje ljudskih problemov v Berlinu 29. avgusta 1935. Predavanje, ki je sledilo predavanjema dr. Wilhelma Fricka in dr. Arthurja Gütta, je kasneje objavil tudi v reviji *Etnolog* (glej Županič 1936a) v slovenskem in v nemškem jeziku. Obe različici se sicer nekoliko razlikujeta. Slovenska različica ima dodan uvodni odstavek, v katerem je poudarjeno Zupaničevo nasprotovanje manipuliranju z rasno higieno nasploh:

Slika 6: Veronika Zupanič leta 1928 (iz arhiva Veronike Zupanič Kralj).

Uvodno naj mi bo dovoljeno, spoštovani gospodje kolegi, mala pripomba k zanimivima govoroma častnega predsednika kongresa, g. notranjega ministra Nemške države, dr. Viljema Fricka-a, in g. ministerijalnega direktorja dr. Arturja Gütta-a, ki sta v glavnih linijah podala nalogo znanstva in politike zaboljšanje ljudstva na biološki in socialni osnovi. Gotovo bodo mnogi nasveti iznešeni v tema dvema govoroma upoštevani in bodo nekateri verjetno postali celo državni zakoni doma na Nemškem kakor drugje v inozemstvu, ali proti izvestnim predlogom g. Gütta-a, ki oznanjajo prepoved ženitve med polnokrvnimi Arijci in Ne-arijci ter proti nasvetu nemškimi staršem naj može svoje hčere samo z nemško-krvnimi (*deutschblütigen*) mladeniči, imam močne pomisleke in zelo sumim, da bi se ti predlogi mogli kdaj praktično izvesti. Dovoljenje zakonske združitve med Arijci in Ne-arijci le na osnovi predhodne sterilizacije se mi pa zdi nesodobno, preveč poniže-

valno in preveč naperjeno proti elementarnemu pravu človeka in vsakega naroda. Cenjeni predavatelj se je ozrl na vse mogoče faktorje biološkega in socialnega značaja, ki pridejo v poštev pri osnovanju rodbine, vendar je prezrl izbor (izbiro), ki je prvovrstne važnosti pri združitvi moškega z žensko. Ta združitev počiva na medsebojnem dopadanju, simpatiji in je v glavnem estetske narave. Simpatija pa rodi ljubav, ki vse premaga: *Venus victrix*. Lepo se o tem izraža hrvatski narod, ko pravi: Oj, teško je umrijeti kad ništa ne boli, još teže je ljubiti, šta srce ne voli. Tu ne pomorejo nikake teoretske učenosti niti državne zakonske prepovedi.

Kaj pa smatra jugoslovensko ljudstvo za rasno lepo, kaj je njegov rasni ideal, in kakšno vlogo imajo komponente rasnih tipov pri izboru v ljubavi in pri sklepanju ženitev, o tem Vam hočem, častiti kolegi, v kratkem nekaj povedati. Predno pa preidem na stvar samo, bodi omenjeno, da se s tem predavanjem uvaja v znanstvo etnologije nova veja, rasna estetika (antropološka estetika); in to na osnovi življenja in umetnosti jugoslovenskega ljudstva, v prvi vrsti na osnovi narodne poezije z dragocenimi dokazilnimi pripomočki. (Županić 1936a: 62-3)

Zur Rassen-Ästhetik der jugoslavischen Landbevölkerung.

Vortrag, gehalten von Dr. Niko Županić, Minister a. D. und Direktor des Ethnographischen Museums in Ljubljana anlässlich des Internationalen Kongresses für Bevölkerungswissenschaft in Berlin am 29. August 1935.

Durch diesen Vortrag soll, werter Herrn Kollegen, ein neuer Zweig der Ethnologie, die Rassenästhetik, in die Wissenschaft eingeführt und auf Grund des Materials aus Jugoslawien, wo das Volksleben und die Volkskunst, in erster Linie die enorm reiche Volkspoese wertvolle Anhaltspunkte dafür bietet, in Kürze besprochen werden.

Man liebt schöne oder nützliche Sachen und man schätzt sie. Der Preis und die Bewunderung richten sich nach dem Grade der Seltenheit: omnia praeclara rara. Das gilt aber nicht nur

Začetek nemške različice objavljenega predavanja O rasni estetiki ljudstva pri Jugoslovenih na Internacionalnem kongresu za znanstveno proučevanje ljudskih problemov v Berlinu 29. avgusta 1935 (Županić 1936a: 74-5).

Iz vsebine članka je razvidno, da avtor predstavlja idejo o izbiri partnerja na osnovi ljubezni in estetike, ki se pri različnih skupinah ljudi razlikuje, kot izvor spontane rasne higijene. Ta ideja je v svojem bistvu nasprotna ideji, ki se je oblikovala v okviru nacistične ideologije, po kateri bi s kontrolirano rasno higieno na podlagi razumske izbranih lastnosti rase dosegli, da bi se človekove lastnosti približale božjim, in ki sta jo v svojih prispevkih na konferenci zastopala dr. Frick in dr. Gütt. V tem smislu je tudi brez dodanega odstavka jasno, da je Županić močno in v temelju nasprotoval nacističnim idejam in

manipuliranju z rasno teorijo. Vseeno ostaja vprašanje, zakaj ima slovenska različica dodan odstavek, posebej zato, ker je Zupanič sam v isti reviji dal na vpogled obe različici. Menimo, da je možen izvir razlik dejstvo, da je Zupanič referat v pisni obliki pripravil, še preden je slišal predavanji dr. Fricka in dr. Gütta, in je uvodni odstavek dodal na predavanju. Dodani odstavek je potem objavil v slovenski različici, nemška različica pa je ostala enaka originalni, tisti, ki jo je objavil v konferenčnem zborniku. V tistem času je bila namreč priprava rokopisa bolj zamudna kot v današnjem in ni verjetno, da bi lahko v času med konferenco pripravil nov rokopis. Odkrito nasprotovanje idejam nacizma na pohodu je bilo še eno Zupaničevih pogumnih dejanj, s katerim se je takrat 60-letni Zupanič zavzel za lastno identiteto, identiteto Slovencev in drugih zapostavljenih narodov.

Leta 1939 je postal član Srbske kraljevske akademije znanosti in umetnosti, leta 1940 pa končno dobil redno profesuro na ljubljanski univerzi in zasedel na novo ustanovljeno stolico za etnologijo.

Druga svetovna vojna in čas socializma

Po izbruhu druge svetovne vojne in okupaciji leta 1941 je bilo zaradi novih pravil, ki jih je vpeljala okupacijska vojska, prehajanje med Ljubljano in Belo krajino precej oteženo. Veronika Zupanič, ki se je leta 1940 vpisala v prvi letnik Medicinske fakultete, se je že pred izbruhom druge svetovne vojne kot neodvisna in narodno zavedna Slovenka vključila v protifašistično gibanje, ki je z demonstracijami izkazalo odpor osi Rim-Berlin. Takoj po organiziranju Osvobodilne fronte je postala članica odpora in delovala na območju Ljubljane. To sta idejno podpirala tudi njena starša. Leta 1941 se je nastanila v Domu visokošolk v Gradišču, kjer je po naključju imel sobo tudi Zupanič. Delala je kot prostovoljka na kirurškem oddelku Državne bolnišnice v Ljubljani. Leta 1942 se je vrnila v Belo krajino. Z materjo sta stanovali v najemniškem stanovanju pri Tomčevih. Podzemeljski nadučitelj Matko Ljubič je v konspiraciji Veroniki Zupanič sporočil, da je zaradi ovadbe na seznamu za internacijo, zato se je leta 1943 vrnila v Ljubljano. Tam se ji je po kapitulaciji Italije pridružila tudi Jelena Zupanič.

Niko Zupanič se je po izbruhu vojne umaknil v Belo krajino. Glavni štab NOV na osvobojenem ozemlju je imel sedež v nekdanji gostilni Lužar, nasproti hiše, kjer je stanoval Zupanič, a do povezave med njim in člani štaba dolgo ni prišlo, čeprav je bil Zupanič antifašist. Leta 1944 pa je v *Partizanskem zdravstvenem vestniku* (št. 8) izšla notica s sporočilom, da je bil ustanovljen Rdeči križ Slovenije:

Na pobudo in v sporazumu s predsedništvom Slovenskega Narodno Osvobodilnega Sveta in z Glavnim štabom Narodno Osvobodilne Vojske in Partizanskih odredov Slovenije se je ustanovil dne 18. junija 1944 Rdeči Križ Slovenije (RKS). Na ustanovnem občnem zboru RKS-a, ki se je vršil na osvobojenem ozemlju Slovenije, se je zbralo okrog 150 ljudi; zastopnikov civilne in vojaške oblasti, zdravniki, odposlanci iz vseh okrožij osvobojenega ozemlja in nekaj tudi z neosvobojenega, zastopniki organizacij OF itd. Prisotni so bili tudi zastopniki tujih vojaških misij: angloameriške in sovjetske.

Sklicatelj ustanovljenega občnega zbora so bili: dr. Drago Marušič, bivši ban, minister in senator; Jaka Avšič, generallajtnant in namestnik komandanta Glavnega štaba NOV in POS, Vida Tomšičeva, članica SNOS-a in Glavnega odbora SPŽZ; prodekan Andrej Ilc, župnik v Podzemlju.

Ustanovitev RKS-a sta narekovala notranji in zunanji vojaški in politični položaj: RKS prevzema v teku te vojne in v času po osvoboditvi vse naloge, ki pripadajo takim ustanovam po mednarodnem pravu. RKS je sestavni del RK demokratične, federativne Jugoslavije. RKS je v vojnem času pomožni organ sanitete NOV in POS, a v mirnem času glavni iniciator in činitelj pri vseh človekoljubnih in kulturnih udeleževanjih. Zlasti to njegova naloga sodelovati pri obnovi države.

Potek ustanovitvenega občnega zbora RKS-a je bil tovariški in se je vršil v popolnem soglasju in splošnem odobravanju vseh prisotnih. Pri volitvah so bili izvoljeni v Glavni odbor RKS-a naslednji tovariši in tovarišice: predsednik dr. Drago Marušič, podpredsedniki: Engelbert Gangl, bivši podstarosta Sokola Kraljevine Jugoslavije; Vida Tomšičeva; Ilc Andrej; tajniki: Jeras Jože, predsednik slovenskih vojnih dobrovoljcev iz prejšnje svetovne vojne; dr. Bogdan Breclj, primarij, Sonja Faletova, uradnica; člani: dr. Niko Zupanič, univ. profesor, Franjo Novak, trgovec; dr. Igor Tavčar, zdravnik; dr. Pavel Lunaček, primarij; dr. France Novak, asistent instituta za nove tvorbe; dr. Marjan Ahčin, zdravnik mestnega fizikata v Ljubljani; Peter Koren, veletrgovec, Črnomelj; Stanko Novak, kmet iz Preloke; Tone Nartnik, delavec iz Gorenjske, član Glavnega odbora DE za Gorenjsko; Mavricij Gorec, delavec iz Gorenjske; član POOF za Gorenjsko; dr. Jože Vilfan, odvetnik, član POOF za Primorsko; Henrik Kužnik, upravni uradnik, član okrožnega odbora OF Ribnica; Zora Janežič, učiteljica, Vrhnika; Ivan Šober, kovač, Toplice; Vilma Bebler, predsednica Glavnega odbora ZSM; Ferdo Kravanja, delavec iz Goriške tajnik NOO Tolmin; Pepca Žagar, gospodinja iz Gorenjske; Mara Rupena-Osolnik, članica Glavnega odbora SPŽZ.

Osem mest za Glavni odbor RKS je pridržanih za še neosvobojene predele slovenskega ozemlja. - V Glavni odbor je predsedstvo SNOS-a v smislu pravilnika poslalo svojega delegata Franca Svetka, člana SNOS in dr. Lada Milavca, načelnika odseka za zdravstvo pri predsedstvu SNOS-a. Glavni štab NOV in POS pa zastopa v RKS generallajtnant Jakob Avšič. V Glavni odbor RK Jugoslavije so bili izbrani: dr. Drago Marušič, Vida Tomšič in dr. Bogdan Breclj in Franjo Novak.

Ustanovni občni zbor RKS so pozdravili: Josip Vidmar, pred-

sednik IOOF; Mara Rupena-Osolnik, zastopnica Glavnega odbora SPŽŽ, generalmajor Franc Rozman v imenu NOV in POS, Vilma Bebler, zastopnica Glavnega odbora ZSM, Engelbert Gangl kot Sokol, dr. Niko Zupančič, bivši minister in član Jugoslovanskega odbora v Londonu, polkovnik Patrahalec, šef sovjetskega vojaškega odposlanstva pri NOV in POS, Vida Tomšičeva članica SNOS-a in članica Glavnega odbora SPŽŽ, dr. Makso Šnuderl, predsednik komisije pri predsedstvu SNOS-a za ugotavljanje zločinov.

RKS je pričel takoj z delovanjem. Glavni odbor RKS bo izdal vsem okrožjem potrebna navodila za ustanavljanje društev Rdečega križa in za vse, kar je s tem v zvezi. Opozarjajo in naprošajo pa se vsi tovariši in tovarišice že s tem poročilom na aktivno sodelovanje za RKS. Vse dopisovanje in poslovanje, informacije itd. naj se naslavlja na Rdeči križ Slovenije TV 6/26. (Magajna 2004 [1944]: 858)

Posledica te objave, ki prikazuje Zupaniča kot nasprotnika okupacijskih oblasti, je bila tudi izdaja odloka o zaplembi Zupaničevega premoženja. Umetniške slike, ki jih je hranil v sobi na Gradišču, sta na prošnjo Veronike Zupanič shranili in tako rešili družini Dobnik in Brodnik, ostalo premoženje pa je kot svoje potrdila Jelena Zupanič. Niko Zupanič je bil tik pred osvoboditvijo skupaj z ranjenci z osvobojenega ozemlja prepeljan v Bari, od tod pa se je po osvoboditvi vrnil v Slovenijo.

Ko so oblast v Sloveniji prevzeli komunisti, je imel že več kot 70 let. Bil je med profesorji, katerih delovanje in razmišljanje je bilo postavljeno pod vprašaj. Zavedal se je dvoličnosti oblastnikov, vendar se njihovemu delovanju ni javno uprl. Tako si je ohranil predstojništvo katedre za etnologijo na ljubljanski univerzi in možnost znanstvenega dela do pozne starosti. Predaval je še do leta 1957, ko se je upokojil. V poznih letih je več pozornosti namenil etnološkim raziskavam Bele krajine, ukvarjal pa se je tudi z bizantologijo.

Po drugi svetovni vojni se je poročil z Jožico Žlebnik, učiteljico iz Podzemlja. V zakonu se jima je rodil sin Nenad (slika 8). Družina je stanovala v hiši v Podzemlju, Zupanič, ki je bil še vedno aktiven, pa je ob delovnih dneh stanoval na Gradišču. S soprogo sta si prizadevala za pridobitev stanovanja v Ljubljani, kar jima je tudi uspelo, vendar tega Zupanič ni dočakal.

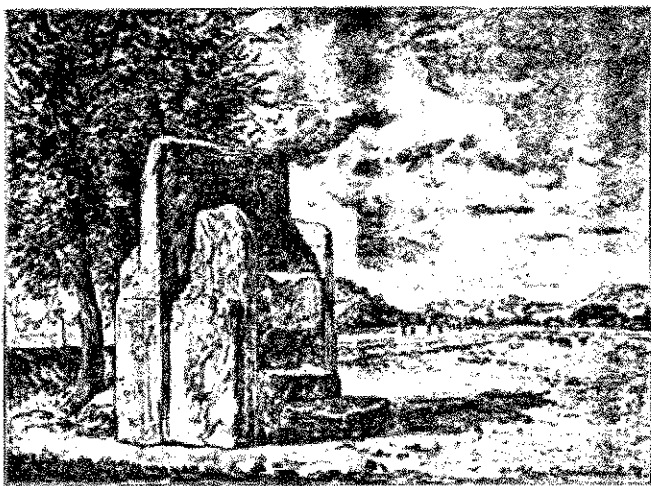

Slika 8: Nenad Zupanič leta 1977 (iz arhiva Nenada Zupaniča).

Sklepi

Odmevnost Zupaničevih del in vsebina, povezana s citati, umešča njegovo delo v razmerju do strok, ki se jim je posvečal. Zupaničeva znanstvena dela, predvsem zgodovinska, še vedno citirajo v mednarodnih znanstvenih krogih. Dela bi bila lahko odmevnejša, če bi bila raziskovalcem laže dostopna, saj jih je večina objavljenih v slovenskem in srbskem jeziku. Ker je v časih, ko je Zupanič raziskoval, o balkanskih narodih mednarodna skupnost vedela mnogo manj kot danes, bi izdaja njegovih del, recimo v angleškem jeziku, lahko še vedno posredovala nekatera zanimiva opažanja ter poglede in tako pripomogla k sodobnemu vedenju o balkanskih narodih.

Niko Zupanič, član prostozidarske lože in antikomunist, ni bil niti pred drugo svetovno vojno niti po njej blizu slovenski vladajoči politični eliti. Zaradi neujemanja njegovih nazorov z interesi oblastnikov njegovi prispevki pri nastajanju Kraljevine SHS in boju za slovenske meje z Italijo, Avstrijo ter Madžarsko v slovenskih zgodovinskih delih niso zadovoljivo predstavljeni, saj je v večini del, ki obravnavajo ta vprašanja, kot vir navedena le prej objavljena slovenska literatura med obema vojnoma in po drugi svetovni vojni, v kateri je Zupaničev prispevek iz omenjenih razlogov nezadostno prikazan.

THE THRONE OF SLOVENIAN RULERS IN GOSPOSVETNO POLJE NE SKRINJA.
THE OLDEST ASSEMBLED THRONE IN EUROPE

Naslovnica Vošnjakove knjižice A Chapter of the Old Slovenian Democracy z Zupaničevu spremno besedo, London 1917.

Tako na primer le na podlagi teh del avstrijski zgodovinar C. Promitzer navaja (Promitzer 2001), da je bila Zupaničeva vloga v delegaciji Kraljevine SHS na mirovni konferenci v Parizu bolj dekorativna, pri čemer se ne sklicuje na izvirne dokumente iz arhivov. Zupaničeve publikacije, ki jih je izdal v tujini med prvo svetovno vojno in po njej, kažejo na velika prizadevanja, da bi seznanil tujo javnost o pravičnih slovenskih narodnostnih mejah. Pomembno je tudi njegovo odločno nasprotovanje določilom Londonskega pakta in zavzemanje za odcepitev Slovencev od habsburške monarhije med italijansko zasedbo ozemlja ob zahodni slovenski meji, ko so bili vodilni možje Vseslovenske ljudske stranke na Kranjskem pripravljene opustiti predvojne trialistične načrte, privoliti v centralistične zahteve vojaškega vrha Avstro-Ogrske in celo sprejeti nemščino kot vsedržavni jezik (Vodopivec 2006).

Bolj kot ti posamezni prispevki je za Slovence pomembna ideja o identiteti Slovencev, ki je bila rdeča nit njegovega vsestranskega delovanja v začetnem obdobju. Položaj Slovencev v mednarodni skupnosti se je v zadnjih 100 letih v nekaterih parametrih bistveno spremenil na bolje, vendar je iskanje lastne identitete še vedno aktualno. Ta problem je v sedanjosti povezan s samopodobo, ki izhaja iz vrednot in načina življenja. Zdi se, da je v ospredju zapuščina več desetletij

totalitarne oblasti, ki je favorizirala submisivnost in se bala svobodne misli ter zaupanja v druge. Submisivnost sicer omogoča stabilnost hierarhičnih odnosov, preprečuje pa razvoj ustvarjalnega zagona, nujnega za razcvet skupnosti. Pogled na Zupaničevo delo in zapise nas poveže z dejstvom, da je skozi vso zgodovino na tem prostoru potekal boj za lastno identiteto, ki je, če ni šlo drugače, potekal (in še vedno poteka) mimo uradne oblasti ali njej navkljub. Obenem nas spomin za nosilce tega boja, med katerimi je bil tudi Zupanič, zavezuje, da tudi sami pripomoremo po svojih najboljših močeh k tej pomembni stvari.

Veronika Zupanič Kralj, Ljubljana, Slovenija.

Dr. Veronika Zupanič Igljč, univerzitetna profesorica, Medicinska fakulteta, Laboratorij za klinično biofiziko, Univerza v Ljubljani, Lipičeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija.

E-mail: vera.kralj-iglic@biofiz.mf.uni-lj.si

Dr. Ales Igljč, univerzitetni profesor, Fakulteta za elektrotehniko, Laboratorij za biofiziko, Univerza v Ljubljani, Tržaška 25, 1000 Ljubljana, Slovenija.

E-mail: ales.iglic@fe.uni-lj.si

Kazalo

- 7 Rajko Muršič, *V senci prednikov: Prezrta zapuščina Nika Zupaniča*
- 17 Mihaela Hudelja, *Univerzitetni profesor med znanostjo in politiko*
- 23 Božidar Jezernik, *Antropolog, ki je ljudem meril glave*
- 75 Petar Vlahović, *Etnogeneza balkanskih narodov v znanstvenem delu profesorja Nika Zupaniča*
- 83 Veronika Zupanič Kralj, Aleš Igljč in Veronika Kralj Igljč, *Zupaničev pogled na zgodovino Slovencev in njihov položaj na začetku 20. stoletja*
- 103 Christian Promitzer, *Antropolog in znanstveni rasizem - korespondenca Nika Zupaniča med dvema svetovnima vojnama*
- 115 Rajko Muršič, *Kontinuiteta univerzitetnega poučevanja »etnologije z etnografijo« pod Nikom Zupaničem v luči sodobnega študija »etnologije in kulturne antropologije«*
- 135 Vesna Dušković, *»Beograjska leta« Nika Zupaniča*
- 143 Jože Hudales, *Muzejsko delo in muzejska misel Nika Zupaniča*
- 153 Predrag Novaković, *Arheološke vsebine v opusu Nika Zupaniča*
- 163 Miha I. Zadnikar, *Antropolog med uvidom in utopijo: Niko Zupanič v spektru med biologističnim jugoslovanstvom in humanističnim unitarizmom*
- 169 Angelos Baš, *Niko Zupanič - politik*
- 175 Marija Makarovič, *Spomini na prof. dr. Nika Zupaniča*
- 181 Živa Deu, *Večplasten pomen Zupaničeve osvetlitve slikarja Antona Ažbeta v luči izhodišč za prenovu slikarjeve rojstne hiše*
- 193 Mihaela Hudelja, *Bibliografski opus Nika Zupaniča*
- 215 Viri in literatura
- 231 Stvarno in imensko kazalo

Niko Zupanič, njegovo delo, čas in prostor. Spominski zbornik ob 130. obletnici rojstva dr. Nika Zupaniča
Zbirka: Zupaničeva knjižnica, št. 32

Urednika: Rajko Muršič in Mihaela Hudelja

Lektorica: Marija Pezdirc

Urednici zbirke: Neža Mrevlje in Katarina Župevc

Uredniški odbor zbirke: Mojca Bele, Jože Hudales, Božidar Jezernik, Boštjan Kravanja, Mirjam Mencej, Rajko Muršič, Jaka Repič, Zmago Šmitek

Fotografija na naslovnici: Ivan Vavpotič, dr. Niko Zupanič, olje na platnu, 1924, inv. št.: U 274, hrani: Belokranjski muzej Metlika

Fotografija na zadnji platnici: Niko Zupanič, okrog 1913. Hrani dokumentacija Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani.

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2009

Vse pravice pridržane.

Brez pisnega dovoljenja Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev, dajanje na voljo javnosti (internet), predelava ali vsaka druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki. Odstranitev tega podatka je kazniva.

Založila: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Izdal: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo

Za založbo: Valentin Bucik, dekan Filozofske fakultete

Ljubljana 2009

Natisnjeno 2010

Naklada: 680 izvodov

Zasnova zbirke: Mojca Turk

Oblikovanje in priprava za tisk: Matej Ovsenek, Pg Group d. o. o.

Tisk: Birografika Bori, d. o. o.

Cena: 33 EUR

Knjiga je izšla ob podpori Javne agencije za knjigo Republike Slovenije, Znanstveno-raziskovalnega inštituta Filozofske fakultete in Tiskovnega sklada Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

JAK

JAVNA AGENCIJA ZA KNJIGO REPUBLIKE SLOVENIJE

UL. NAŠA 2, 1000 LJUBLJANA

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Zupanič N.(082)
39(497.4):929Zupanič N.(082)

NIKO Zupanič, njegovo delo, čas in prostor : spominski zbornik ob 130. obletnici dr. Nika Zupaniča / uredila Rajko Muršič in Mihaela Hudelja. - Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009. - (Zupaničeva knjižnica ; št. 32)

ISBN 978-961-237-367-2

1. Muršič, Rajko 2. Županič, Niko

251673088